

POVELJA BOSANSKOG KRALJA TVRTKA I. MLEČANIMA IZ GODINE 1385.
(23. VIII)

MILKO BRKOVIĆ
Zavod za povijesne
znanosti HAZU u Zadru

UDK: 949.715/.716+945 "1385":930.22 Kotor
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 1991-01-05

Tom poveljom bosanski kralj Stjepan Tvrtko I. (1377-1391, bosanski ban 1353-1377) potvrđuje Mlečanima sva prava koja su imali otprije u gradu Kotoru. Ta su se prava odnosila najviše na trgovačke povlastice, po kojima su mletački trgovci mogli sigurno i bez ikakva straha dolaziti u grad Kotor bez plaćanja poreza na promet robe i bez plaćanja carine. Isto tako su mletački trgovci mogli slobodno i odlaziti sa svojom robom i ljudima iz Kotora. Nastale sporove između Mlečana i Kotorana rješavala je Tvrtkova uprava u tom gradu skupa s mletačkim konzulom koji se nalazio u Kotoru.

Povelja je pisana latinskim jezikom, a njezin se original danas čuva u *Archivio di Stato* u Veneziji. U ovom će radu biti donesen njezin tekst prema originalu, iako je već nekoliko puta objavljivana - također prema originalu, ali ne u potpunosti točno. Nakon donošenja teksta povelje s razgraničenim diplomatskim formulama bit će upozoreno na razlike u transkripciji njezina teksta kod dosadašnjih objavljivača, zatim će biti opisane vanjske i unutarnje karakteristike te povelje, i na kraju historijski sadržaj i povijesne okolnosti njezina nastanka. U prilogu je donesen prijevod te povelje na hrvatski jezik i fotokopija njezina izvornika.

Tekst povelje kralja Tvrtka I. izdane Mlečanima god. 1385.¹ (23. VIII) s razgraničenim diplomatskim formulama

1) Nos Stephanus Tuertcho dei gratia rex Rascie, Bossne, Maritimarumque parcium etc. 2) Vniuersis et singuli Christi fidelibus, quibus presentes ostenduntur, 3) salutem in eo, in quo in terris regnancium solia sunt erecta. 4) Hinc uestre uniuersitatis fraternitati elucescat per presentes, 5) quod perceptis et intellectis ambasiatis et legacionibus serenissimi ac illustrissimi domini domini Anthonii Venerio eadem dei gratia duci Veneciarum etc. ac eiu(s)dem ducalis domini per nobilem et sapientem virum eorum civem et ambasiatorem

1 Izvornik (original) je pisan na pergamentu a čuva se u: *Archivio di Stato Venezia, Miscellanea Atti Diplomatici e privati*, busta S. 26, N. 802. Povelju su objavili: J. Š a f a r i k, Srbski istorijski spomenici Mletačkog arhiva, *Glasnik Društva srbske slovesnosti*, knj. XII, Beograd 1860, str. 79-82 (prema *Commemorialium* Mletačkog arhiva); Š. L j u b i š i ć, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, IV, Zagreb 1874, str. 221-222, (prema originalu i prema *Commemorialium* Mletačkog arhiva); S. N o v a k o v i ć, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, Beograd 1912, str. 39-41 (prema Š. L j u b i š i ć u); G. W e n z e l, *Monumenta Hungariae historica*, III, str. 590.

dilectum dominum Jacobum de Rippa, nobis gratiose et sapienter expositis, videlicet, quod mercatores eiusdem ducalis domini cum suis mercymoniis semper de consuetudine antiqua fuerunt in ciuitate Cathari liberi et exempti, ab omni dacio et gabella; nosque volentes cum eiusdem unitatem, fraternitatem et antiquam amiciciam sincere et sine fallo obseruare, et in omnibus licitis sui ducali dominio grattitissime complacere, matura deliberacione ac pure corde ad ipsius ducalis domini sincerissimam monicionem concessimus presens instrumentum, quod cum per gratiam largiffue dei dispositionis et preclarissime sororis nostre domine regine Vngarie ciuitas predecessorum nostrorum Catharensis feliciter ad manus nostre maiestatis perpetualiter pervenit, ad laudem et gratiam summi creatoris omnium, qui sui cuncta bona invisibilia preparauit, amicis uero et beniuolis nostris ad gaudium et exultacionem, ut et ipsi sint participes dono diuine dispositionis nobis celitus concesso.

6) Incirco ut prefetur ad eiusdem ducali dominio sincerissimam monicionem universos singullosque mercatores eiusdem ducali dominacione presentibus assecuramus, quatenus idem mercatores cum ipsorum mercimoniis, cuius cumque condicionis existant, possint semper libere ac secure at absque omni fauore ad prefatam nostram ciuitatem Catharii absque omni dacio et gabella venire, intrare, stare et morari tam per terram quam eciam per mare cum ipsorum mercimoniis, intelligendo eciam de omni pinguedine. Cum autem eisdem placuerit ad propria remeari saluis ipsorum rebus ac personis liberam ac securam, plenam et expeditam habeant facultatem. Item quod si aliquis cuius dicte nostre ciuitatis Cathari uel quiscumque fidelis noster teneretur alicui Veneto debitum cuiuscumque condicionis contracto, quod regimen dicte nostre ciuitatis uel alii subditi nostri, quibus ratio pertinebit, teneantur eidem omnimodam satisfaccionem adhibere, videlicet quod predicti debitores realiter et personaliter constringantur carceribus, nobilia ipsorum et immobilia vendantur ad soluendum debitum, et de carcere non dimittantur, usque quo non fit integra satisfaccio debitori. Et conuerso si aliquis Venetus uel subditus domini dare teneretur alicui Catharensi uel fidei nostro debitum quocumque modo contactum, quod debeant ipsum citare ad presenciam consuli Venetorum moranti in predicta nostra ciuitate, et quod predictus consul Venetorum teneatur et plenam satisfaccionem super predictos debitores adhibere, videlicet quod prefati debitores realiter et personaliter carceribus constringantur, mobilia ipsorum et immobilia vendantur ad soluendum debitum, et de carcere non dimittantur, usque non fit integra satisfaccio debitori.

7) Si uero prefatus consul in predicta nostra ciuitate tunc temporis non repireretur, ex tunc eliget unum Venetus alium uero Catharensis, uel quiscumque noster fidelis, et hii duo inter ipsos iudicent de dicto et de facto. Si autem illi duo ipsos concordare non poterunt infra VIII dies, tunc adhibeant sibi alios duos, qui illi IV^{or} inter ipsos iudicent, et usque ad octo dies uel

terminum per ipsos deputatum per maiorem partem de predictis III^{or} plenissima adhibeatur. 8) In cuius rei testimonium has presentes nostras licteras fieri iussimus sigilli nostri apensione roboratas. 9) Datum in aula nostra regali Sotesca XXIII die mensis augusti, sub anno dominice incarnationis millesimo trecentesimo octuagesimo quinto.

- 1) intitulacija, 2) inskripcija, 3) salutacija, 4) promulgacija, 5) naracija, 6) dispozicija, 7) sankcija, 8) koroboracija, 9) datacija.

Kritički osvrt na transkripciju povelje

Povelja kralja Tvrtka I. izdana Mlečanima god. 1385. (23. VIII) različito je transkribirana od onih koji su je objavljivali. Najlošije su je pročitali J. Š a f a r i k² i Š. Lj u b i ć³. Original ove povelje sačuvan je do danas u veoma dobrom stanju pa je vrlo lako usporediti i uočiti krivo čitanje navedenih objavljivača. U drugom retku originala stoji "uestre uniuersitatis" a Ljubić transkribira kao "vestre universitati". U četvrtom retku originala stoji "antiqua fuerunt" što Šafarik čita kao "antiqua fuerint". U petom retku originala stoji "unitatem fraternitatem" koje svi čitaju tako, osim Ljubića, koji to transkribira kao "unitatem paternitatem". U sedmom retku stoji "et beniuolis" koje Šafarik čita kao "et benevolis". Šafarik također u istom retku ispušta veznik "et" gdje stoji "ut et ipsi". U osmom retku Šafarik čita "ejusdem ducali dominationis" umjesto "eiusdem ducali dominacione" kako stoji u originalu i kako su drugi pročitali. U devetom retku originala stoji "Cathari absque" i tako svi čitaju, osim Šafarika, kojemu se učinilo da je tu neka oznaka za veznik "et", pa čita "Cathari, et absque". U desetom retku originala stoji "omni pinguedine" koje Šafarik krivo čita kao "omni inguedine". U jedanaestom retku originala stoji "noster teneretur" i tako svi čitaju, osim Ljubića, koji to čita kao "noster tenetur". U trinaestom retku originala stoji "de carcere" i tako svi čitaju, osim Ljubića, koji to pogrešno čita kao "de carrere". U istom retku u originalu stoji "non fit", koje Šafarik krivo čita kao "non sit". Također u istom retku originala stoji "Et conuerso" a to svi objavljivači krivo čitaju umećući "e" pa im ispada "Et e conuerso". U tom istom trinaestom retku jedninu glagola "teneretur" svi ispravno čitaju, osim Šafarika, koji ga stavlja u množinu kao "tenerentur", dok u sljedećem retku originala množinu glagola "debeant" pretvara u jedninu "debeat". U šesnaestom retku originala stoji "tunc eliget unum Venetus" a tako svi i čitaju, osim Šafarika, koji čita kao "tunc eliget unum Venetum". U 17. retku originala stoji "qui illi",

-
- 2 J. Š a f a r i k, Srbski istorijski spomenici Mletačkog arhiva, *Glasnik Društva srbske slovesnosti*, knj. XII, Beograd 1860. str. 79-82.
3 Š. Lj u b i ć, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, IV, Zagreb 1874, str. 221-222.

koje Šafarik čita kao "quod illi". U istom retku množinu originala glagola "iudicent" Ljubić čita kao jedninu "iudicet".

Može se zaključiti za ovu ispravu da i Šafarik i Ljubić na mjestima gdje nisu sigurni u transkripciji originala čitaju prema smislu sadržaja isprave i tako dolazi do mijenjanja padeža pojedinim imenicama i zamjenicama, te jednine i množine glagola, što pak u dosta slučajeva ostaje gramatički točno, ali ne odgovara izvorniku.

Vanjske karakteristike Tvrčkove povelje iz god. 1385.⁴

U vanjske karakteristike povelje spadaju: pismo, karakteristični grafički znakovi (npr. križ, inicijali, iluminirana slova i sl.), tinta, materijal na kojem su pisane (pergament ili papir) i pečat.

Navedena Tvrčkova povelja je pisana na *pergamentu* izvanrednog kvaliteta. Archivio di stato u Veneciji ima još pergamena koje dostižu kvalitet te pergamene, ali nema ni jedna koja bi ga nadvisila. Pergamena je široka oko 46 cm, a visoka oko 15 cm. Gornja margina je oko 5 cm, lijeva i desna također oko 5 cm.

Tekst povelje je uokviren crtama koje su po visini pergamene povučene od kraja do kraja. Ima dvadesetdevet vodoravnih crta. Jedna je prazna odmah iznad teksta, devetnaest je ispunjeno tekstom, a devet je ostalo praznih. Sedam se može vidjeti na snimku jer ih je prekrila presavijenost pergamene. Sve su veoma pedantno ucrtane.

Pečat je viseći na svilenom vrpca zagasitocrvene boje. Pečat ima oblik ladice. Materijal od kojeg je napravljen je žuto - smeđi vosak. Čini se da je lijevan kalupom. Na pečatu je natpis utisnut u krug. Promjer prečnika pečata je oko 4 cm.

Pismo je veoma pedantna i čitljiva polukurzivna gotica. Uz veoma kvalitetan njemački pergament može se s pravom reći da je ta povelja najpedantnije pisana među svim sačuvanim Tvrčkovim latinskim poveljama.

Prvo je slovo (N) istaknuto, podebljano i pisano u poluunicijalnom obliku. Uzdignuto je iznad prve vodoravne crte, a podnožje mu dostiže do treće crte teksta. Lijevom stranom prelazi izvan okomite crte u marginu, a desnom oslobađa prostor za novi redak. Osim slova "N" u prvom je retku povelje istaknuto još šesnaest slova, Od čega "S" triput.

4 Detaljni opis vanjskih karakteristika ove povelje u: G. Č r e m o š n i k, Originalni dokumenti južno - slovenskih vladara u Mletačkom arhivu, *Spomenik*, Srpska kraljevska akademija, drugi razred, 72/2, Beograd 1940, str. 127-128.

Tinta kojom je pisana ova bosanska latinska povelja bila je crne boje. Ona je do danas poprilično izbledila pa izgleda crno - smeđe boje. O načinu pravljenja tinte u srednjovjekovnoj Bosni danas se veoma malo zna.

A tergo pergamene suvremenom rukom je dodano: *Littera domini regis Rasie et Bosne pro immunitate Venetorum in civitate Catari*. Ispod toga: *Registrata in commemoriali novo*. Zatim: P. S. II B. 5 n^o /19/ i oznaka današnje signature arhiva u Veneciji skupa sa pečatom istog arhiva.

Unutarnje karakteristike povelje

U unutarnje karakteristike povelja spadaju struktura, jezik i stil. Od njih je za diplomatsku analizu najvažnija struktura. Donesena Tvrtkova povelja iz god. 1385. sadrži sljedeće diplomatske formule: intitulaciju s devocijom, inskripciju, salutaciju, promulgaciju, naraciju, dispoziciju, sankciju, koroboraciju i dataciju.

Intitulacija glasi: "Nos Stephanus Tuertcho dei gratia rex Rascie, Bossne, Maritimarumque parcium etc." U nju je uključena *devocija* ili devociona formula koja ima oblik "dei gratia". Iz ove se Tvrtkove intitulacije vidi da kralj Tvrtko I. upravlja Raškom (Srbijom), Bosnom i dijelom Primorja. Ostalo što se navodi pod "etc." uključeno je u te zemlje. Godina 1385. za kralja Tvrtka I. još nije vrhunac njegove moći, koja se tih godina širi, a jedan od većih koraka u širenju bosanskih granica je i dobivanje grada Kotora u svoje ruke od ugarsko - hrvatskog kraljevstva.

Inskripcija ima ulogu adrese u ispravama. Ona u ovoj Tvrtkovoju povelji ima uopćeni oblik, to jest odnosi se općenito na one kojima će biti pokazana isprava.

Salutacija se ove Tvrtkove povelje sastoji od kršćanskih izraza kojima kralj u ime Božje pozdravlja one kojima je isprava upućena, odnosno one koji će vidjeti ispravu. Dolazi odmah poslije inskripcije, kao i u drugim Tvrtkovim kraljevskim ispravama, i njome se završava uvodni dio ili protokol ove povelje.

Promulgacijom, notifikacijom ili publikacijom započinje drugi dio ove Tvrtkove povelje zvani *tekst* ili korpus isprave. Tom se formulom u ovoj povelji jednom rečenicom ukratko najavljuje sadržaj isprave.

Naracija ili ekspozicija ove Tvrtkove povelje veoma je opširna i donosi dosta podataka o okolnostima koje su prethodile pravnom činu predmeta donesene isprave. Osobito je važno što navodi imena konkretnih aktera i sudionika isprave, to jest mletačkog dužda Antonija Venerija i njegovog konzula u Kotoru Jakova de Rippu. Više o sadržaju naracije bit će donešeno u historijskom sadržaju ove povelje.

Dispozicijom se izražava volja donatora u pogledu pravnog čina, odnosno donosi se materijalni ili moralni objekt isprave. Ona obuhvaća najveći i

najvažniji dio teksta isprave. Na osnovu nje donose se historijske činjenice u svim srednjovjekovnim povijestima koje su pisane na temelju isprava. Ona je ustvari najveći dio historijskog sadržaja ove povelje, pa će o njoj biti kasnije više riječi. U toj je Tvrtkovoju povelji dispozicija također veoma opširna.

Nakon dispozicije dolazi forma *sankcije*. Sankcijom se u srednjovjekovnim ispravama želi izvršiti ono što je doneseno u dispoziciji, odnosno ostvariti pravni akt u ispravi. Stoga se ona i nalazi odmah uz dispoziciju kako bi mogla izreći kaznu onima koji bi spriječili izvršenje dispozicije ili pak nagradu onima koji izvrše ono što je naredeno u ispravi. Nagrada rijetko postoji u sankciji, ali je zato prijetnja kaznom veoma prisutna. Kazna može biti duhovna i materijalna. Duhovna može sadržavati srdžbu Božju, anatemu, ekskomunikaciju, prokletstvo i slično onima koji bi pokušali spriječiti izvršenje donatorove volje. Materijalna kazna se uglavnom sastoji od oduzimanja dobara ili pak globe državnoj blagajni. U donesenoj Tvrtkovoju povelji sankcija se sastoji od materijalne kazne po kojoj se prijeti zatvorom i plaćanjem duga za neizvršeno u povelji.

Poslije sankcije u donesenoj Tvrtkovoju povelji dolazi formula *koroboracije*. Njome donator najavljuje sredstva i način kojima pravnom činom osigurava pravni učinak. U našem je primjeru to *pečat*.

Posljednja diplomatska formula ove Tvrtkove povelje jest *datacija*. Ona se nalazi na kraju isprave, a sastoji se od mjesta izdanja, dana, mjeseca i godine (Gospodnje). "Datum in aula nostra Sotesca" znači da je isprava i sastavljena i izdana u istom mjestu. U samoj dataciji naznačeno je koji je uzet način računanja godina. To je *stilus incarnationis* ili *stilus annuntiationis*.

Povijesne okolnosti nastanka i historijski sadržaj povelje

Uvod u donesenu Tvrtkovu povelju izdanu mletačkim trgovcima za Kotor iz god. 1385. (23. VIII) jest njegovo kraljevsko pismo iz iste godine 28. ožujka⁵ koje je izdao ugarskom palatinu Nikoli Gorjanskom. U tom pismu kralj Tvrtko I. obećaje ugarskom velmoži Nikoli Gorjanskom da će biti vjeran ugarsko - hrvatskim kraljicama Elizabeti i Mariji. Prema diplomatskim formulama, koje ono sadrži, to pismo ima oblik povelje, jer kasniji razvoj događaja, kako će se vidjeti iz povijesnih okolnosti i historijskog sadržaja donesene povelje upućuje na to. Rodbinstvo, kumstvo i tadašnja politika bili su dovoljan razlog da se usmeni dogovori o međudržavnim odnosima, dogovoreni među dvojicom državnika, poradi forme i običaja ukratko zabilježe tim pismom. To je pismo jedan od najboljih primjera kako su isprave kralja Tvrtka I. jedna

5 I. K u k u l j e v i ć - S a k c i n s k i, Spomenici bosanski i crnogorski, *Arhiv za povestnicu jugoslavensku*, knj. II, Zagreb 1852, str. 36.

drugoj uvod i razjašnjenje događaja. Iz njih se može bez velike poteškoće slijediti događaje u Tvrtkovoju državnoj politici. Obećano u tom pismu kralj Tvrtko I. je poštivao sve dok se ugarski dvor uspijevao othrvati zbivanjima koja su potresala taj dvor. Kad su ugarsko - hrvatske kraljice bile zatočene u Novigradu kod Zadra (1386) kralj Tvrtko I. nije više bio obligatan održavati obećanje dano u Sutjesci po tom pismu. Uostalom, Tvrtko nije bio taj koji je rukovodio tim događajima, već su to bile hrvatsko - ugarske velmože, a on je kasnije izbio u prvi plan time što je bio dorastao tadašnjoj političkoj situaciji i znao iskoristiti pobunu hrvatsko - ugarskih velikaša protiv ugarskog dvora. Tvrtko je, dakle, protiv toga dvora radio malo izdaljeg i oprezno.

Naime, smrću ugarsko - hrvatskog kralja Ludovika I. (1382) bosanskom su kralju Tvrtku I. bile odriješene ruke u pogledu njegovih namjera oko Dubrovnika i Kotora. Već je god. 1379. uvidio da je Dubrovnik nemoguće osvojiti bez jakog brodovlja koje pak Tvrtko nije imao. Zato pokušao na drugom području ugrožavati Dubrovnik. Dobro je znao da je za Dubrovnik osnova za život bila trgovina i promet. Stoga odlučio podići u Boki Kotarskoj grad kojemu dade ime Sveti Stjepan, a kasnije Novi (današnji Herceg - Novi). U njemu podiže solanu i trg za trgovinu solju, vinom i drugim trgovačkim artiklima za Bosnu. U Novi su dolazili trgovci ne samo iz Bosne i obližnjih mjesta nego i iz Hrvatske i drugih primorskih mjesta. To je izravno pogodilo budućnost Dubrovnika koji se požalio Tvrtku da je povrijedio ugovore o trgovini solju i vinom. Dubrovčani u tome uspiju, ali je Tvrtko zapravo samo privremeno odgodio svoje nakane. Novi povod za otvaranje trga soli u Novom bio mu je taj što mu Dubrovčani nisu dali jednog svoga vlastelina za nadzornika bosanskih tvrđava. Na tu Tvrtkovu odluku Dubrovčani počeli preko svojih poslanika moliti ugarsko - hrvatsku kraljicu Mariju i cijeli budimski dvor da zabrani trgovcima iz Hrvatske i Dalmacije trgovati solju i vinom u Novom. To im i uspije, ali to veoma naljuti kralja Tvrtka koji započne u Veneciji graditi brodovlje, što pak uplaši Dubrovčane i ugarsko - hrvatski dvor koji je imao puno protivnika u Hrvatskoj i Dalmaciji. Ugarsko - hrvatska kraljica Marija opomene Mlečane da su prekršili ugovore i da pomažu ugarske protivnike gradeći bosansku mornaricu. Mletačko vijeće pokušao umiriti kraljicu Mariju i njezinu majku Elizabetu obrazlažući im da je glavni čovjek Tvrtkove mornarice Mlečanin. Ali to slabo umiri kraljicu. K tomu je u Hrvatskoj i Dalmaciji sve više jačala Tvrtkova stranka protiv ugarskog dvora. U Zadru 8. srpnja 1384. bi otkrivena urota Tvrtkovih ljudi protiv ugarsko - hrvatskog kraljevstva. Urotnici su doduše bili uhvaćeni i strahovito kažnjeni, ali to nije puno zaplašilo Tvrtkove pristaše u drugim dalmatinskim gradovima. Izgledalo je, naime, kao da se Tvrtko osvećivao pokojnom kralju Ludoviku preko njegove mlade kćeri Marije za Ludovikovo otuđenje dijela bosanske banovine dok je Tvrtko još bio dijete uz majku udovicu. Nemajući izgleda za povoljno rješavanje nemira u Hrvatskoj i Dalma-

ciji, a ne mogavši se oprijeti kralju Tvrtku i njegovoj namjeri prema dalmatinskim gradovima, ugarski se dvor odluči izravno obratiti kralju Tvrtku. Ugarsko - hrvatske kraljice pošalju na Tvrtkov dvor u Sutjesku poslanika Nikolu Gorjanskog, inače Tvrtkova kuma i ljubimca obadviju kraljica. Kralj Tvrtko obeća "vjernost" ugarskoj kruni kao rođak kraljica i kum Gorjanskog. Zapravo Tvrtko to nije učinio zbog rodbinskih i kumovskih veza, nego zbog svoje političke računice. Zauzvrat Tvrtko zatraži grad Kotor, "vlasništvo njegovih roditelja", kojega mu ugarski dvor daje, potvrdivši to navedenim pismom (ugovorom) od 28. ožujka 1385. Na to Mlečani 20. srpnja pošalju svoga poslanika Jakova Rippu, nekadašnjeg branitelja Kotora od Ugara i Đenovljana, da od kralja Tvrtka zamoli povlastice za mletačke trgovce u Kotoru. Tvrtko izade u susret Mlečanima izdajući im 23. kolovoza 1385. donesenu povelju kojom daje mletačkim trgovcima povlastice u Kotoru koje su i prije imali. U toj prilici Tvrtko ujedno naglašava da je milošću Božjom kralj Raške, Bosne i dijela Primorja, a da je Kotor za "vijeke" dobio po milosti svoje rođakinje, ugarske kraljice.⁶

Po toj su povelji imali Mlečani svog konzula koji se brinuo za interese mletačkih građana u Kotoru. Dobivši grad Kotor, kralj Tvrtko odustane od svojih daljnjih namjera pokoravanja Dubrovnika, kojega ionako ne bi mogao osvojiti bez veoma jake mornarice.

Mletački dužd koji je poslao svoga poslanika Jakova Rippu je najprije mudro obrazložio kralju Tvrtku kako su mletački trgovci uvijek sa svojom trgovačkom robom po drevnom običaju u gradu Kotoru bili slobodni od svake vrste daće i carine. Saslušavši duždeva poslanika kralj Tvrtko pokaže dobru volju i izda naznačenu ispravu u kojoj obrazloži njen sadržaj. Najprije svetopisamskim izrazima obrazloži kako je grad Kotor došao u njegovu vlast, napominjući da ga je dobio "za sva vremena" od svoje "sestre"⁷ ugarske kraljice i da je Kotor grad njegovih predšasnika.

Od svojih predšasnika - Tvrtko najvjerojatnije misli na bosanske banove prije sebe, u prvom redu na svoga strica Stjepana II. Kotromanića (1322-1353). Grad Kotor se u ovoj povelji naziva "*civitas*" što je istovjetno s nazivom drugih primorskih gradova. Taj se naziv ne upotrebljava za stare bosansko - humske gradove u srednjovjekovnoj Bosni i Humu, gdje se upotrebljavaju najčešće

6 V. Č o r o v i ć, *Kralj Tvrtko I. Kotromanić*, Beograd - Zemun 1925, str. 61; Vj. K l a i ć, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882. str. 158-163; F. Š i š i ć, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350-1416)*, Zagreb 1902, str. 31-32.

7 Kraljica je Elizabeta bila njegova stričevićka, a ne sestra kako je u povelji naziva. To je kršćanski termin preuzet iz *Biblije* kojim se rođake, kao i nerođake, naziva braćom i sestrama. To se često nalazi u bosanskim ispravama. Kod knezova najčešće s izrazom "cum fratribus suis".

izrazi *oppidum* i *castrum*. Pored razlike u terminima za kontinentalne bosansko - humske gradove i za neke primorske gradove, koji su jedno vrijeme bili pod bosanskom vlašću, postoji razlika i u upravnom ustrojstvu tih gradova, iako su i jedni i drugi pod istom vlašću.

Kralj Tvrtko ovom poveljom jamči svakom pojedinom i svima mletačkim trgovcima skupa da mogu slobodno, sigurno i bez ikakvog straha dolaziti u njegov grad Kotor bez poreza na promet robe i bez plaćanja carine. Mogu slobodno dolaziti i odlaziti u Kotor kad ih je volja, ostati, boraviti i trgovati svojom robom i na kopnu i na moru koliko god hoće. Spominje se trgovačka roba općenito ali se i pojedinačno navodi "svaka vrst *mrša*". To se u prvom redu misli na meso, jer je bosansko meso, koje je bilo jedna od osnovnih trgovačkih roba iz Bosne i koje je imalo neki privilegij nad mesom iz drugih država. Nadalje se pod *mršom* ili *masnoćom* misli na ulje (ponajčešće maslinovo) koje je stizalo iz primorja, zatim svinjska mast, salo, loj i slično.

Nadalje Kralj Tvrtko u ovoj povelji dozvoljava mletačkim trgovcima da mogu slobodno otići sa svojom robom iz Kotora kad ih je volja. Ako se dogodi da je koji njegov podanik što dužan kojem mletačkom građaninu ili trgovcu Tvrtko naređuje da ga uprava grada Kotora, i drugi njegovi ljudi zaduženi za takve poslove, kazne i prisile zatvorom da sve dugove podmiri. Isto tako kralj Tvrtko određuje ako bi koji Mlečanin bio dužan kojem Kotoraninu ili kraljevu privrženiku, s tim da taj postupak za mletačke građane i trgovce obavi mletački konzul u Kotoru. Ako slučajno ne bude mletačkog konzula u Kotoru iz bilo kojeg razloga, onda nek se izabere jedan Mlečanin i jedan Kotoranin ili koji drugi Tvrtkov podanik pa nek njih dvojica presude prijestupniku iz mletačkih redova. Ako se pak ta dvojica međusobno ne slože u pitanju presude neka onda izaberu u roku od osam dana drugu dvojicu, pa nek onda njih četvorica za osam dana, ili za onoliko za koliko se dogovore, donesu pravednu presudu s većinom glasova. Za sve navedeno u povelji kralj Tvrtko naređuje da se potvrdi njegovim *visećim pečatom*. Povelju je izdao u svome kraljevskom dvoru u Sutjesci.

PRILOG I.

Prijevod povelje bosanskog kralja Tvrtka I. izdane god 1385. (23. VIII) mletačkim trgovcima za slobodnu trgovinu u Kotoru, (Prev. P. Knezović)

Mi Stjepan Tvrtko milošću Božjom kralja Raške, Bosne, primorskih predjela itd. Svima i pojedincima, Kristovim vjericima, na koje se odnosi izdavanje isprava, spasenje u Onome po kome su uzvišena prijestolja onih koji vladaju na zemlji. Ovim vašim cjelokupnim bratstvom neka zasja preko prisutnih, jer primivši i razumjevši ambasadore i poslanstvo presvijetlog i prejasnog gospodina Antonija Venerija istom Božjom milošću dužda mletačkog itd. i njegove duždevske vlasti u osobi plemenitog i mudrog muža i njihovog građanina i ambasadora, dragog gospodina Jakova de Rippa koji je nama dobronamjerno i mudro izložio kako su oduvijek trgovci istoga njegova duždevskog gospodstva sa svojom trgovačkom robom po drevnom običaju u gradu Kotoru bili oslobođeni od svake vrste davanja i carine. Mi koji smo iskreno i bez prijekora voljni s njima obdržavati jedinstvo, očinstvo i staro prijateljstvo i u svim dopuštanjima najmilostivije udovoljiti njegovom duždevskom gospodstvu, zrelim razmišljanjem i čistim srcem kao najiskreniju uspomenu same duždevske vlasti izdajemo naznačenu ispravu. Naime, kad je, po obilnoj milosti Božje pravедnosti i preslavne naše sestre gospode ugarske kraljice, Kotor, grad naših predšasnika, sretno dospio za sva vremena u ruke našeg veličanstva na hvalu i slavu previšnjeg vladara koji je svojim priprema nevidljiva dobra na radost i veselje našim prijateljima i dobrotvorima jer su i sami sudionici dara koji nam dade božanska providnost s neba. Stoga, kako je navedeno za najiskreniju uspomenu duždevskog gospodstva, jamčimo svakom pojedinom i svima trgovcima duždevske vlasti nazočnom ispravom da istim trgovcima skupa s njihovom robom, kakve god bile odredbe, uvijek mogu slobodno, sigurno i bez ikakvog straha dolaziti u spomenuti naš grad Kotor bez poreza na promet i plaćanja carine, mogu dolaziti, ulaziti, boraviti i zadržavati se, kako na kopnu tako i na moru, sa svojom trgovačkom robom, podrazumijevajući i svaku vrst masnoće. Kad se pak istim svidi vratiti se vlastitoj kući bez da su oštećeni sa svim svojim stvarima i ljudima neka imaju slobodnu i sigurnu, punu i nespriječenu mogućnost. Isto tako da, ako ikoji građanin našeg grada Kotora ili bilo koji naš podanik duguje nekom Mlečaninu, nagodivši se pod kakvim uvjetom, neka uprava našeg rečenog grada i drugi naši podanici kojih se ovo tiče - nastoje pribaviti mu zadovoljštinu na svaki mogući način, pa čak da i spomenute dužnike stvarno ili osobno bace u zatvor a njihovu pokretnu i nepokretnu imovinu prodaju kako bi mogli isplatiti dug i da ih ne puštaju iz zatvora sve dotle dok se ne dade potpuna

zadovoljština onome kome duguju. I obratno, ako koji Mlečanin ili duždev podanik bude dugovao nekom Kotoraninu ili bilo kojem našem privrženiku, bez obzira kakav su sklopili ugovor, trebaju isti saopćiti pred mletačkim konzulom, koji bude boravio u rečenom našem gradu, a rečeni mletački konzul nek nastoji postići na bilo koji način potpunu zadovoljštinu od spomenutih dužnika, pa makar spomenute dužnike čak osobno i stvarno zatvorio, a njihovu pokretnu i nepokretnu imovinu prodao, kako bi povratio dug i neka ih ne pušta iz zatvora sve dok se ne dade potpuna zadovoljština onome kome su dužni. Ako se pak u to vrijeme dotični konzul ne bi nalazio u našem spomenutom gradu, tada neka imenuju jednoga Mlečanina i jednoga Kotoranina ili bilo kojeg od naših podanika i ova dvojica neka presude među njima o zboru i djelu. Ako se pak ni njih dvojica ne bi mogli složiti za osam dana, neka iznađu sebi drugu dvojicu, pa neka onda njih četvorica rasuđuju među istima za osam dana ili u roku za koji su se međusobno dogovorili putem većine. Spomenuta četvorica neka pribave najpotpuniju zadovoljštinu. Naređujemo da ova naša nazočna isprava bude osnažena viseći pečatom kao svjedočanstvo njezine valjanosti. Dato u našem kraljevskom dvoru u Sutjesci dana 23. mjeseca kolovoza godine od utjelovljenja Gospodnjega 1385.

Milko B r k o v i ć: CHARTER OF BOSNIAN KING TVRTKO I GIVEN TO VE-
NETIANS IN 1385 (AUGUST 23)

S u m m a r y

By that charter Bosnian king Stjepan Tvrtko I (1377-1391, Bosnian ban from 1353 to 1377) confirms to Venetians all rights they had earlier in the town of Kotor. Those rights were related to trade privileges, according to which Venetian merchants were allowed to move safely and come to Kotor without paying duty and tax for goods traffic. In the same way Venetian merchants were allowed to go out of Kotor freely with their goods. The disputes were solved by Tvrtko's administration of Kotor together with Venetian consul who lived in Kotor.

The charter was written in Latin, and its original can be found today in Archivio di Stato in Venice.

In this work the text of the charter is based on original although the charter has been published several times. These published texts of the charter were also based on original but they were not entirely correct. After presenting the text of the charter with demarcated diplomatic formulas, attention has been drawn to the differences in transcription of the text of the charter published now. Exterior and interior characteristics of the charter, historic contents and circumstances of its appearance have been presented here.

Croatian translation of the charter and the photocopy of its original has been enclosed.

(translated by Helena Peričić Jakovljević)